

Nedka Kapralova

(Bulgaria, Institute for Literature, Bulgarian Academy of Sciences)

The Still Unknown Ekaterina Vasileva

Abstract: In line with the growing interest in the creative work of women – writers, poets, women of letters, public figures – during the Revival, this article features for the first time the full translation from the French language of the poem *Epic Bulgaria* by Ekaterina Vasileva. The author dedicated the poem to the Russian Emperor Alexander II and to the first Bulgarian Prince after the Liberation Alexander I Battenberg.

Key words: Bulgarian Revival, literature created by women, epic poems

Недка Капралова

(България, София, Институт за литература, БАН)

Все още непознатата Екатерина Василева

Екатерина Василева (1850, Пловдив, Румъния – 1926, Париж, Франция) е книжовничка, принадлежаща на две национални традиции – румънската и българската. Родена е в Румъния, но произхожда от известния сливенски род Диамандиеви и през целия си живот се бори със слово и дело за каузата на поробените балкански славяни, като активно участва в културната дейност на българската диаспора в Румъния. За българската публика творчеството ѝ до голяма степен остава непознато, тъй като тя пише на румънски и френски и с болка споделя, че не владее добре майчиния си български език. Авторка е на поеми и стихотворения, написани на румънски, на дописки, писани на румънски и обнародвани в списвания в Букурещ двуезичен вестник „Отечество“/„Patria“, чийто редактор Пандели Кисимов ги превежда на български език. Остава и една мемоарна книга, в която описва най-важните моменти от живота си. Екземпляр от спомените ѝ се пази в НБКМ – София.

През годините животът и делото на Екатерина Василева относително слабо привличат внимание, вероятно поради затруднения, дължащи се на езиковата бариера. На участието ѝ в представленията на театралната трупа на Добри Войников посвещава статия Д. Н. Минчев (Минчев 1957/Minchev 1957). Своеобразен „портрет“ на Е. Василева представя и К. Бойчева (Бойчева 2011/Boychева 2011).

Напоследък интересът към творчеството на Екатерина Василева нараства, като то е разглеждано през призмата на билингвизма и в контекста на българската възрожденска литература, създавана от жени (Александрова 2016, 2019, 2020/Aleksandrova 2016, 2019, 2020).

Целта на настоящата публикация е да предложи на българската публика цялостен превод от френски език на един текст, който заема особено значимо място в творчеството на Е. Василева – поемата в проза „Епичната България“, преведена от текста, запазен в спомените на авторката, съхранявани в НБКМ – София.

Заглавната страница на поемата, поместена в това издание, вероятно е различна от печатната версия, която не е запазена. На снимката, публикувана по-долу, ясно се вижда, че това е машинописен, а не печатен текст. Пълното заглавие гласи: „Епичната България. Посветена на Император Александър II. Поднесена в Ливадия, 1880“. Две години по-късно, през 1882 г. поемата е отпечатана в Париж. Справката в каталога на Френската национална библиотека „Франсоа Митеран“¹ показва, че при това публикуване поемата е получила различно заглавие.

¹ Това е електронният фиш на изданието:

Auteur(s) : Basiloff, Catherine

Titre(s) : Bulgarie. Légende. A Son Altesse Sérénissime Alexandre Ier, prince de Bulgarie. (Signé : Catherine, Vve Basiloff.) [Texte imprimé]

Вариантът, отпечатан в Париж през 1882 г., от книжарницата на Буде, носи заглавие „България. Легенда. На негово Височество Александър I, княз на България“.

От уточняващите бележки на авторката разбираме, че поемата е била обнародвана на два пъти и в периодичния печат. В мемоарите си Е. Василева посочва, че първата публикация е във в. „Отечество“²; добавя и цитат от в. „България“, където творбата е отпечатана отново няколко години по-късно:

[...] По повод неотдавна настъпилата смърт на княз Батемберг един наш приятел от България ни изпраща следната поема, написана по времето, когато принцът се възкачва на трона. Тя се дължи на перото на една родолюбива и талантлива българка – госпожа вдовицата Катрин Василев. С удоволствие обнародваме тази хубава страница, която толкова трогателно припомня надеждите, които българите възлагаха на княз Александър – надежди, които отначало интригите, а после съдбата не позволиха да се осъществят напълно (в. „България“, 21 декември 1893 г.) (Basilov 1923: 13).

Е. Василева на два пъти посвещава и подарява своята поема – първо на руския император Александър II, през 1880 г., и наскоро след това, през 1882 г., на българския княз Александър I Батенберг, както посочва самата тя в бележка след края на поемата:

Тази епична поема – една от моите младежки творби – подарих в Ливадия, през 1880 г. на император Александър II, който по този случай ме прие на частна аудиенция. Така също две години по-късно, през 1882 г., я подарих на княз Батенберг Български (Basilov 1923: 16).

Заглавната страница на поемата се е запазила само в екземпляра в НБКМ, във варианта с посвещението на император Александър II. За това как е изглеждал другият вариант, подарен на княз Александър I Батенберг, можем да получим частична представа единствено от спомените на авторката, която разказва:

През 1882 г. заминах [от Париж – бел. моя, Н. К.] за Букурещ (Румъния), където имах къща с голяма градина – имот, който наследих от майка ми и който след нейната смърт имах намерение да продам. Преди да отида в Букурещ, направих малко отклонение, за да отида в София и да поднеса лично на Княза на България Батемберг същата тази брошура, озаглавена „Епична България“ [с посвещение] „На Негово Височество Княза на България Батемберг“.

Когато пристигнах в този град, бях въведена в Двореца на Принц Батемберг благодарение на министър Стоилов. Той ме познаваше отпреди. През 1880 г. в Рулкул, в Ислахане имаше бал в чест на Княза. Аз също бях поканена на този бал.

Веднага щом ме видя, князът ме попита как е здравето на сина ми; благодарих му за това изискано внимание и му подарих брошурата, подвързана с кожа и със златна бродерия, представляваща, от едната страна, неговия герб, а от другата Лъва, символ на България. Той много ми благодари.

Разказах му, че съм подарила портрета на Царя в знак на признателност за благодеянията му към България. Князът ми обеща стипендия, с която синът ми да следва в Париж. (Basilov 1923: 27)

Ето заглавната страница и текста на самата поема³:

Publication : Paris : impr. de Boudet, (1882)

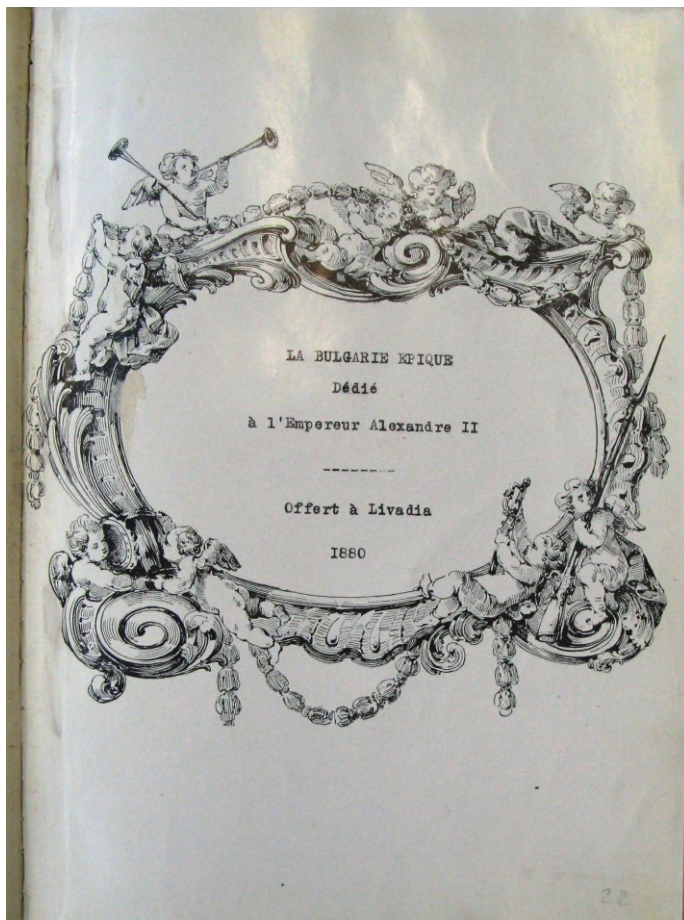
Description matérielle : In-fol., 4 p.

Notice n° : FRBNF30064025

В каталога на ФНБ е посочено, че екземпляр от произведението липсва.

² При направения внимателен преглед на в. „Отечество“ установих, че поемата не е била публикувана там. Наличните до момента данни не ми позволяват да изразя категорично мнение за тази неточност – бел.а. Н. К.

³ Превод от френски: Недка Капралова. Преводът следва вярно оригинала, който е в проза.

ЕПИЧНАТА БЪЛГАРИЯ

I

Отвъд планините, там, на Балканския полуостров, в красивата страна, чиито стръмни брегове, извисени над гористите подножия на Балкана, Дунав милва с вълните си, руините на замък издигаха заплашително назъбения си силует.

Близко пет века борби и победи бяха създали славна история за всеки камък в древното Търново. Стотици пъти разтърсвани от яростни ветрове, почервенели от кръвта на хиляди герои, руините стояха изправени – величествени като предизвикателство, ужасяващи като заплаха.

И враговете чувстваха как сърцата им се разтуптяват от страх, когато очите им се втренчваха в тях.

Защото си спомнях, че храбрите синове на гордата Родина, където се издигаха тези руини, са били страховити воители, чиито саби някога са очертали славен път, стигащ до под стените на Константинопол.

II

Но настъпиха тежки времена.

Доблестта беше предадена и на мрачната скала, където се издигаше замъкът, една жена бе прикована във вериги.

Тази жена беше красива, с идеална красота!

Беше бледа, абаносовата ѝ коса се виеше по пурпурната ѝ наметка, черните ѝ очи упорито сезираха на Север.

Тя чакаше!

Тежки вериги висяха на ръцете ѝ, изранени от ударите на грубото желязо.

Едната подпираше отчаяната ѝ глава.

Другата се опираше на скалата и стискаше в свитите си пръсти няколко страници, изтръгнати от книгата на нейната история.

III

Казвам ви, тя беше прекрасна, толкова красива, че всички народи ѝ се възхищаваха.

Тъмните ѝ блестящи очи озаряваха тъжното ѝ лице; снагата ѝ беше кръшна и сурова, а под туниката ѝ се виждаха строгите ѝ очертания.

Бог я бе създал безсмъртна и бе положил на великолепното ѝ чело сияйния печат на гения.

Възхищаваха ѝ се, както се бяха страхували от нея тогава, когато ръката ѝ се вдигаше, за да накаже нашествениците.

Историята на нейните болки и борби цяла се четеше в синкаво-червеникавите бразди, които сълзите бяха издълбали по бузите ѝ.

IV

Беше майка на един народ и бе преминала през вековете, като непрестанно се бореше за народната независимост, изтощаваше се от огромните усилия, с които унищо-

жаваше враговете, за да направи синовете си силни и свободни, да въздигне благородната им гордост и мъжката им храброст – понякога поваляни, но винаги възраждани.

Напразно тираните бяха слагали крак на гърлото ѝ; напразно съзаклятници, обединили силите си, се бяха нахвърляли върху ѝ като глутница ненаситни вълци.

Тя винаги се бе възправяла още по-могъща и по-великолепна и чудовищата бяха побягвали, виейки от болка.

После, още веднъж не бе устояла и варварите бяха завързали с вериги трептящата плът на падналата, но непобедена девица.

V

В краката ѝ, като нея завързан и непокорен, лежеше един лъв – верен другар в болките ѝ и символ на сила.

Очите на благородното животно пламтяха непокорно; страховитите му нокти драскаха камъка на скалата.

Последните лъчи на залязващото слънце пронизваха надвисналите черни облаци, като ги обагряха в пурпурно червено, и обгръщаха необикновената група със страховит ореол.

VI

А минаващите се питаха:

– Коя е тази жена?

– Какъв е този лъв?

Силен полъх сред високите борове им отвърщаше гръмовно:

– Тази жена е една Родина!

– Този лъв е един Народ!

Но минавачите продължаваха по пътя си и оставяха този Народ и тази Родина в жертва на бурите и на ураганните ветрове, дошли от Изток.

VII

Нощите минаваха – мрачни и тъжни като траурен воал; на необятното небе не проблясваше нито една звезда.

Откъм земята достигаха неясни шумове – шепотът на реките, злокобните крясъци на морските орли, кръжащи в мрачната празнота.

Дни, месеци, години изминаха – бавни, мъчителни и всеки изгрев отново виждаше пленницата, разплакана на скалата.

Бледата жена все така чакаше.

VIII

Зората посребряваше планинските върхове.

Лъвът се изправи и изрева.

Жената трескаво стана, напразно ръцете ѝ се опитваха да успокоят биенето на сърцето ѝ.

До нея достигаше странен шум и тревожно наведена, тя слушаше с широко отворени, пламнали очи и се взираше в тъмнината – майка на халюцинациите.

Минаха тежки каруци, теглени от полудели коне, препускащи в бесен галоп; после легиони мъже, изправени едни срещу други; гърмежите бълваха смърт; желязото се забиваше в гърдите, разкъсваше вътрешностите, от кръвта реките почервенияха.

Бледата жена трепери, задъханата ѝ гръд се издува, челото ѝ се озарява и ръцете ѝ развълнувано се протягат към ангела на Независимостта, който се появява целият пламтящ.

На слабата светлина проблясват мечове: боят е под самата скала. После вятърът донася звучните мелодии на бойните тръби и победилите бойци се покатерват на скалата: те пеят Химна на Избавлението.

IX

В първата редица на бойците имаше един млад герой – хубав, силен и благороден. Това беше Александър Батенберг.

Той пристъпи към красивата пленница, благородно я поздрави и като сложи в краката ѝ две клонки – от лавър и от маслина, – счупи оковите ѝ и внимателно я вдигна.

– Ето те свободна – каза той. – Последвай ме. Ти трябва да си върнеш миналата слава и величие, трябва отново да станеш красива и процъфтяваща, както по времето на Симеон Велики!

– Кой си ти, че ми говориш така? – попита освободената.

– Аз съм – отвърна героят – този, когото твоите синове избрах за свой Баща. По Божията милост и по всемогъщата воля на Народа аз съм избраникът, който да стане твой годеник! Заклевам се в оръжията, които се биха за твоето избавление, да ти бъде

верен, никой няма да е по-предан твой защитник от мен. Аз вече не принадлежа на себе си, аз съм твой. Но на свой ред и ти се закълни да се подчиняваш на твоя освободител Александър II от Великата Русия.

– Значи ме познаваш? – попита жената, чийто поглед беше натежал от любов и признателност.

– Да – отвърна героят, – ти си красивата България и аз те обичам!...

X

Сега облаците, които покриваха българското небе, се разпръснаха, тътенът на гръмотевиците затихна, чист полъх освежи всички чела.

Осветена от толкова битки, България отново стана великолепна и благодетелна, плодотворният мир ще я направи силна, а нейният Княз показва на всички свещената цел: Доблестта, Свободата.

Благословеният съюз с обичания герой върна девичата чистота на България.

Този път АЛЕКСАНДЪР I я пази.

Тежко на този, който ѝ посегне!

(Във вестник „България“, София, № 579, 21 декември 1893, с. 2)

Екатерин вдовица Басилов

ЛИТЕРАТУРА

- Александрова 2016: *Александрова, Н.* Българските образи на мадам дьо Севине през Възраждането. – В: *Култура, идентичности, съмнения. Сборник в чест на проф. д.ф.н. Николай Аретов.* (А. Алексиева, Н. Данова, Н. Чернокожев, съст. и ред.) София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 363-375. (Aleksandrova 2016 : *Aleksandrova, N.* Balgarskite obrazi na madame de Sévigné prez Vazrazhdaneto. – V: *Kultura, identichnosti, samnenia. Sbornik v chest na prof. d.f.n. Nikolay Aretov.* (A. Aleksieva, N. Danova, N. Chernokozhev, sast. i red.) Sofia: AI “Prof. Marin Drinov“, 363-375).
- Александрова 2019: *Александрова, Н.* Билингвизмът и българските авторки от 19 век: Рахил Душанова, Екатерина Василева, Богдана Хитева. – *Литературна мисъл*, 2019, кн. 3, 57-72. (Aleksandrova 2019 : *Aleksandrova, N.* Bilingvizmat i balgarskite avtorki ot 19 vek: Rahil Dushanova, Ekaterina Vasileva, Bogdana Hiteva. – *Literaturna misal*, 2019, kn. 3, 57-72).
- Александрова 2020: *Александрова, Н.* Любопитство, любов и борба: с параход между българския и румънския бряг на Дунав. – In : *Spre pământul făgăduinței, între balcani și bugeac Omagiu Doamnei Profesoare Elena Siupiur la împlinirea vârstei de 80 de ani.* (Daniel Cain, Aneta Mihaylova, Roumiana L. Stantcheva Și Andrei Timotin, eds.) Brăila: Editura istros a muzeului Brăilei ECaroL I“, 7-9. (Aleksandrova 2020 : *Aleksandrova, N.* Lyubopitstvo, lyubov i borba : s parahod mezhdu balgarskia i rumanskia bryag na Dunav. In : *Spre pământul făgăduinței, între balcani și bugeac*

Omagiu Doamnei Profesoare Elena Siupiur la împlinirea vârstei de 80 de ani. (Daniel Cain, Aneta Mihaylova, Roumiana L. Stantcheva Şi Andrei Timotin, eds.) Brăila: Editura istros a muzeului Brăilei ECarol I“, 7-9).

Бойчева 2011: *Бойчева, К.* Жени в сянката на известни мъже. София: Рал-Колобър, 44-51. (Boycheva 2011 : *Boycheva, K.* Zheni v syankata na izvestni mazhe. Sofia : Ral-Kolobar, 44-51).

Basilov 1923: *Basilov, E.* Annales de la dynastie russe. Récits véridiques. Paris.

Минчев 1957: *Минчев, Д. Н.* Неизвестни страници за театралната дейност на Добри Войников и Димитър Великсин. – Театър, 1957, кн. 11, 69-72. (Minchev 1957: *Minchev, D. N.* Neizvestni stranici za teatralnata deynost na Dobri Voynikov i Dimitar Veliksin. – Teatar, 1957, kn. 11, 69-72).